

B. D. Poppen

De Gilde-Rolle der Molenaers Gilde in de stad Groningen van 1652

In 1436 werd door de Burgemeesteren en Raad in de stad Groningen, in overleg met de gezworen meente¹ een Algemene Gildebrief vastgesteld. Daarmee is er voor het eerst sprake van een wettige erkenning van de gilden in de stad. Voor die tijd bestonden er wel broederschappen, zoals blijkt uit de "Broederschapsbrief der Kremers" van 1362 en het verdrag van 14 september 1424 tussen "de borgerye tot Groningen, die dat Brouwerampt doen, mit die Borgemeesteren en Raed."

De gilden waren verdeeld in burgergilden en raadsgilden. Een mogelijke oorsprong van deze deling kan zijn dat de burgergilden tot de oudst gezetelde broederschappen behoorden en dat deze gilden beroepen uitoefenden, die min of meer plaatselijk waren.

De raadsgilden omvatten beroepen en bedrijven die van vreemde oorsprong waren of waarvoor kapitaalcrachtiger middelen noodzakelijk waren. Zij stonden rechtstreeks onder toezicht van de raad.

In 1446 telde men in de stad Groningen vijftien burgergilden, in de zeventiende eeuw was dit aantal tot achttien gestegen. Van de raadsgilden waren er twaalf en daarnaast bestonden er nog twee buitengilden.

Van de burgergilden maakten deel uit:

1. Smeden,
2. Bakkers,
3. Schoenmakers en Leerlooijers,
4. Kleermakers,
5. Kramers of Kremers,
6. Zadelmakers en Tinnegieters,
7. Glazemakers en Verwers,
8. Kastemakers,

9. Wiel- en Stoeldraaijers,
10. Kuipers,
11. Wantscheerders of Lakenbereiders,
12. Hoedemakers,
13. Schuitemakers,
14. Schuitemvaarders,
15. Stelmakers,
16. Slagters,
17. Pelsters of Bontwerkers,
18. Linnenwevers.

Tot de raadsgilden behoorden:

1. Brouwers,
2. Goudsmeden,
3. Koperslagers,
4. Timmerlieden, Metselaars, Zerkhouwers en Leidekkers,
5. Pottebakkers,
6. Zwaardvegers,
7. Baardscheerders en Heelmeesters,
8. Korvemakers,
9. Wollenwevers,
10. Molenaars,
11. Koekebakkers,
12. Herbergiers en Biertappers.

En van de buitengilden:

1. Groot-Schippersgilde,
2. Voerlieden.

Elk gilde had zijn eigen bestuur, dat zich uitsluitend bepaalde tot het huishoudelijk bestuur van de gildezaken. Het trad slechts dan naar buiten, wanneer het de rechten van het gilde of van zijn leden betrof. Dit bestuur was opgedragen aan een Olderman, bijgestaan door twee Hovelingen, oudste en jongste, die jaarlijks, op de tweede Pinksterdag, door de gildeleden werden verkozen.

Sommige gilden bezaten een eigen gildenhuis, andere kwamen tezamen in een herberg, waar ze een eigen plek hadden. Naast de bescherming van het beroep, was een wezenlijk onderdeel van de gilden de steun aan elkaar bij ziekte, ouderdom en overlijden.

Uit de Raadsresoluties van de stad Groningen is op te maken dat op 30 januari 1632 de burgemeester en enige raadsheren "worden gecommiteert, om de Mullers rolle te renoveren, als mede te bevorderen dat alle nieuwe rollen in een boeck geschreven, en de olden tijdtlijcx corrigeert en verbetert mogen worden."

Dit gebeurt inderdaad, maar ook nog eens 160 jaar later, in 1792, wanneer alle registers van de gildenrollen van de twaalf nieuwe of raadsgilden opnieuw worden overgeschreven.² Dankzij dit feit beschikken we nu over de volledige tekst van de gilderol van de molenaars, zoals deze in 1652 is hernieuwd, nadat de oudste keur verloren is gegaan. In ditzelfde jaar werd tevens aan alle molenaars het burgerrecht verleend. De handgeschreven tekst van de gilderol met de 27 artikelen luidt als volgt:

Het Molenaars - Gilde

1652 Mei 13

Bl. 1.

Extract uijt het Resolutie Boek der Stad Groningen.

Jovis den 13. Meij 1652.

Borgemeesteren ende Raadt in Groningen hebben bij desen gerenoveert ende geamplieert de Gilde Rolle der Molenaars Gilde in dese Stadt, invoegen ende manieren als hiernaevolget.

I.

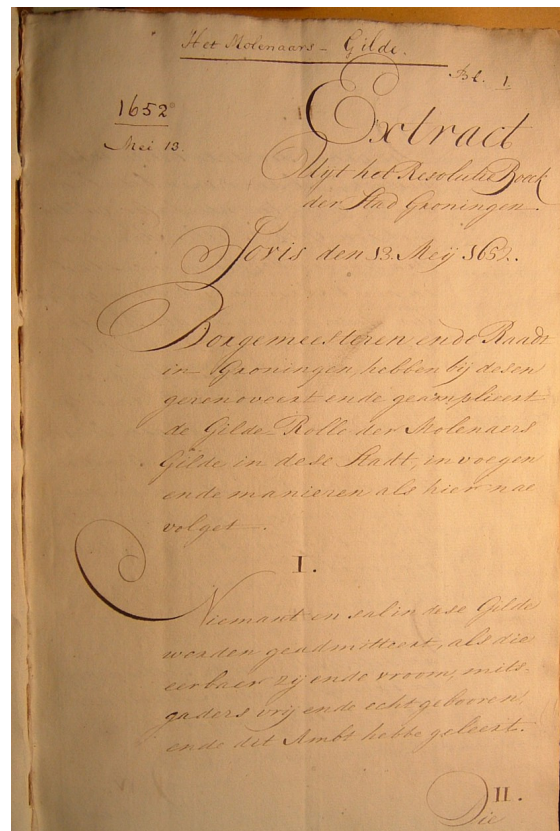
Niemant en sal in dese Gilde werden geadmitteert³, als die eerbaer zij ende vroom, mitsgaders vrij ende echtgebooren, ende dit Ambt hebbe geleert.

II.

Diegene, soo dese Gilde wil winnen, sal daer voor betalen aen de Gilde twintich Car. Gulden⁴ met een Gilde Pulle. Aen den Praesiderende Borgemeester en aen d' Armen ijder twee gulden tijt stuiiv. aen de Stadts Rentemeester negen guld. aen d'Olderman en de Heuvelingen dertich brab. stuiiv.⁵ ende tot ledder en barvegeldt⁶ dertich brab. stuiiv. ende daertoe Bode wesen, om te dagen, schenken ende andere Gilde-diensten te doen bester tijdt een ander de Gilde winnet, die hem dit Bode-ambt⁷ afneemt ende daer van verlost.

III.

Van dit Bode-ambt sullen vrij ende exempt wesen Mullenaers Soons, de Gilde winnende.

Afb. 1. Het eerste blad van de gilderol van Het Molenaars - Gilde.

IV.

Wanneer een Gilde-Broeders Soon de Gilde winnet, sal hij het Ambt hebben geleert, ende betalen aen de Gilde tijt gulden aen den

Praesiderende Borgemeester twee guld. tijn stuijver, aen de Olderman en Heuvelingen dartich stuijv. aen d'Armen vijf en twintich stuijver, ende tot ledder en barvegelt vijftijn stuijver.

V.

De Gilde Broeders weduwen en Dochters sullen de halve Gilde hebben, ende trouwende aen een Persoon buijten dese Gilde, sal deselve de halve Gilde winnen, een Gilde Pulle geven ende Bode wesen.

VI.

Een Gilde-Broeders Soon trouwende, aen een Gilde Broeders weduwe of Dochter sal de Gilde winnen als een Gilde Broeders Soon, vrij blijvende van het Bode-Ambt.

VII.

Alle Jaren op Pincxter Dingsdagh sullen alle Gilde Broeders ende Gilden Susters op de Reeckendagh ten volge d'ordre van d'H. Heeren Borgemeesteren ende Raadt een bijeenkomst holden, ende sullen d'affwesende personen soo veel betalen tot d'onkosten als de tegenwoordige.

VIII.

Ende sullen d'Afgaende Olderman ende Heuvelingen alle Jaeren op Pincxter Dingsdagh een nieuwen Olderman met twee Heuvelingen kiezen, om voor dat selve Jaer de Gilde en der selver gerechtigheit voor te staen.

IX.

Olderman en Heuvelingen sullen voor het Jaer, dat sij in bedieninge zijn, vrij wesen van alle Gilde lasten.

X.

Ende sullen voortaan niet meer als vier Oldermannen in dese gilde wesen.

XI.

D'afgaende Olderman ende Heuvelingen sullen alle Jaeren acht dagen nae Pincxter aen den nieuwen Olderman ende Heuvelingen reeckeninge reliqua ende overleveringe doen, ten overstaen van drie Oldste Gilde Broeders.

XII.

Geen Gilde Broeder sal vermogen op Sondagen, Bede-dagen, Hochtijds dagen te malen, met de Wagen vaeren, ofte sulcx doen laten, bij poena⁸ van ses gulden, t'appliceren⁹ een derden deel

aen dese Stadt, een derden deel aen de Gilde, ende een derden deel aen d'Armen.

XIII.

Bij aldien op eene der voorsz. Dagen een stilte en gebreck mochte wesen van Meel in dese Stadt, soo en sal geen Mullenaer mogen maelen sonder consent van den Olderman, ende sal den Olderman van den E. E. Heer Praesiderende Borgemeester wegen het maelen oorlof moeten versoeken, en sulcx bekomen hebbende, niet aen een ofte ander Gilde Broeder in 't particulier, maer de samptlijcke Gilde moeten bekend maecken en het maelen toestaen.

XIV.

In de Vergaderinge van Olderman ende Heuvelingen en alle ofte eenige Gilde Broeders sal niemant sonder consent van Olderman ende Heuvelingen sich meugen setten in der selver plaetse bij verbeurte van dartich brab. stuijver, twintich stuijv. aen den Olderman ende Heuvelingen, ende tijn stuijver aen den Armen te betalen.

XV.

Niemant sal ter praesentie van Olderman en Heuvelingen in het Reventer¹⁰ ofte anders vergadert zijnde onlust ofte moeijte mogen maecken, bij poena vier Caroli gulden te betalen, een gulden aen de Stadt, twee gulden aen Olderman ende Heuvelingen, ende een gulden aen den Armen.

XVI.

Voorts en sal oock niemant in eenige bijeenkomst ofte vergaederinge, twist, onlust ofte moeijte maecken, ofte in toornigen moede met Bier gieten, bij verbeurte van vijf Caroli gulden ofte meerder nae gelegentheijt van saecken, bij den Olderman ende Heuvelingen in der tijdt den breuck-valligen af te nemen, een guld. ten profijit der Stadt, drie gulden den Olderman ende Heuvelingen, ende een guld. den Armen te appliceren.

XVII.

Soo eemant op de vergaderinge van Olderman ende Hevelingen verdaget zijnde, niet en compareerde, sal verbreecken vier Caroli gulden, een gulden aen de Stadt, twee gulden aen den Olderman ende Heuvelingen, ende een gulden aen den Armen te betalen.

XVIII.

Als de gilde te Reventer wert gedaget, en eemant op den bestemden tijdt en uijr niet en komt, sal ijder mael als hij suijmachtigh¹¹ bevonden wert, betalen tijn stuijver breucke voor den Olderman en Heuvelingen.

XIX.

Geen Gilde-Broeder sal anders mogen maelen, als nae des Raadts Ordonnantie, en die bevonden wert, daer en tegens gedaen te hebben, sal van de Olderman ende Heuvelingen in der tijdt nae gelegentheijt van saecken werden gebreuckt.¹²

XX.

Geen Mullenaer ofte desselfs Knecht sal vermogen Backer ofte Brouwer helpen koren ofte molt sacken treden, van de Beune¹³ laten ofte eenige ander diensten doen bij ses Carol. gulden te breucke, te appliceren aen de Stadt, Olderman en Heuvelingen en d' Armen, ijder een darde part.

XXI.

De eene Gilde-Broeder sal den anderen geen werck mogen onttrecken onder wat praetext ofte schijn 't selve soude mogen wesen, bij poena negen Carol. gulden, t' appliceren als in voorgaende Articul ge-expresseert is.

XXII.

Geen Mullenaers gesellen ofte andere personen, de Gilde niet hebbende, sullen mogen Meulens te koopen, timmeren ofte huijren, ofte sulcx doen laeten, om daer op te maelen, of te maelen laeten, bij poena van twintich guldens, vijftijn guldens ten profijt der Gilde, twee gulden tijn stuijver der Stadt, en twee gulden tijn stuijver aen Olderman en Heuvelingen te betalen.

XXIII.

Bij aldien een Gilde-Broeder sodanich Persoon als in voorsz. Articul geschreven is, op sijn Meule settede om te maelen, sal gehouden wesen daer voor de Gilde te voldoen ende betalen, bij kenninge van Olderman en Heuvelingen, ende de breucke als in voorgaende Articul is uijtgedruckt.

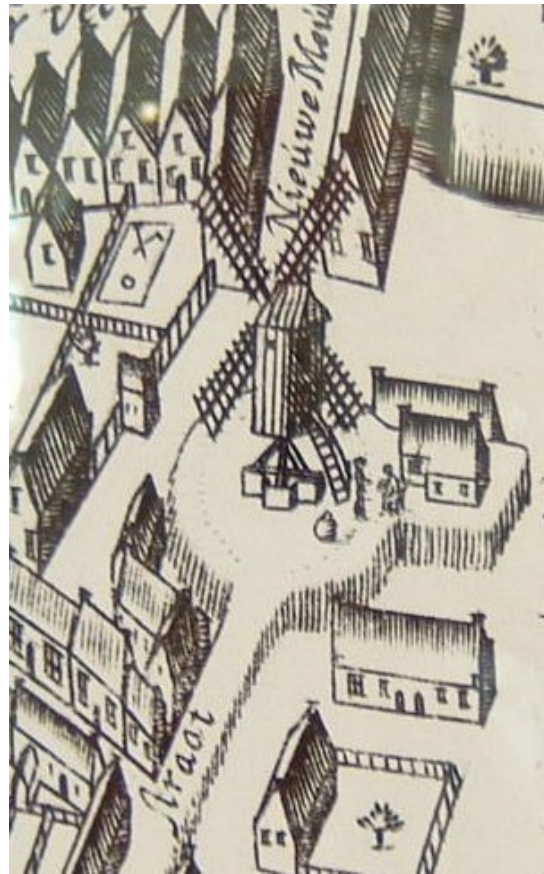
XXIV.

Een Gilde-Broeder ofte Gilde-Suster stervende, ofte een Doode in huijs hebbende, sullen

Olderman ende Heuvelingen op 't versoeck des Dooden vrienden de Gilde-Broeders, op dach van begrafenisse, door haer Gilde Bode dagen voor des Dooden deure, ende en sal een ijder Gilde-Broeder geven een stuijver voor d' Armen.

XXV.

Ider Gilde-Broeder niet komende voor ofte op de Klocken-slach aen des Dooden deure, die sal verbreecken vier Car. Gulden, een gulden aen de Stadt, twee gulden aen Olderman ende Heuvelingen, ende een gulden aen d' Armen te betalen.

Afb. 2. In 1643 tekende Egbert Haubois een vogelvluchtkaart van de stad Groningen. Op deze kaart zijn alle dwingers getekend en hierop zijn 14 molens duidelijk te zien. Bovenstaande afbeelding toont de molen met het molenaarshuis en de sarrieshut op de Drenckelaers dwinger.

XXVI.

Desgelijcx sullen de Gilde-Broeders te samen de Doode ten begrafenisse volgen, ende nae de

begraevinge oock verluiden, ende die niet luiden kan, sal een ander in sijn plaetse stellen ende blijven bij de Tooren tot dat het luiden gedaen is, ten zij bij consent des Oldermans ofte Heuvelingen, bij poena van vijftijn stuijvers tot profijt der Gilde.

XXVII.

De Olderman ende Heuvelingen sullen naest des Dooden Vrunden gaen, ende soo eenick Gilde-Broeder totte Doode met als vrient in hujs gebeden, voor den Olderman ende Heuvelingen inginge, sal verbeuren twee gulden, die helfte voor den Olderman ende Heuvelingen ende de helfte voor de Armen.

XXVII.

Olderman en Heuvelingen sullen door haer Gilde-Bode den breuck-achtigen, de breucken mogen afhaelen, ende in cas van weijgeringe, daervoor penden laten.

Approbata in den Raadt
Groningae Jovis ut supra
Coll. accordat.
Dr. P. Tettema Secret.

Jan Claessen als Olderman.
Tonnis Pieters Olste Hovelinck.
Jacob Thijs Jongste Hovelinck.
Olderman en Hovelingen in der tijdt.

In het gildeboek moeten vervolgens eveneens alle besluiten worden opgeschreven die door het bestuur van de stad worden genomen en betrekking hebben op de molenaars:

“sullende dese Resolutie aldus in der Molenaeren Gilde-boeck van woerde tot woerde worden geïnsereert¹⁴ om sich daer nae stricktelyck te moeten reguleren.”

Enige voorbeelden van deze resoluties zijn:

“het versochte recht van Borgerschap voor haer ende haere kinderen”,

welke op 25 februari 1658 wordt ingediend. Het verzoek wordt toegestaan, mits het bedrag van vijfhonderd Carolus gulden wordt betaald.

En op 17 januari 1682 is te lezen:

“De H. Heeren Borgemeesteren ende Raadt: Hebben bij occasie van den Eedt bij de Molenaers knechts tegens de frauden gedaen, goetgevonden ende geresolveert dat de respective Molenaers deser Stadt sich voortaan van geen Knechts op de Meulens sullen moogen laeten bedienen, onder de sestijn Jaeren oudt, veelweinigter deselve in 't Gerichte Jaerlijc praesenteeren om den behoorlijcken Eedt te doen.”

Op 11 april 1695 wordt de klacht beschreven

“hoe dat sich eenige Gilde-Broeders alhier tot bederf van haer Gilde tegens de welmeininge van 't 19. Articul van haer Gilde-Rolle derfden onderstaen om het Graen voor minder Prijs te maelen als deselve over de vijftigh Jaren herwaerts gewoonlijck waeren geweest te doen.”

De molenaars worden gemaand zich aan de afgesproken prijs te houden.

Een opmerkelijk en curieus feit is in het volgende, op 8 maart 1703 neergeschreven bericht te lezen:

“Vertonen U.Ed.Moog. met onderdanig respect de Olderman en Heuvelingen van de Molenaers-Gilde, hoe dat door 't versterff van Evert Gerrits alhier maer een Persoon is onder de Timmerlieden-Gilde dewelke het Molenmaken verstaet, vermits nu deselve noch daer en boven tijdlijc te Lande arbeijdet, So is 't onmogelijc dat Remonstranten al-te-samen van hem kunnen worden gedient, maer moeten somtijds een halff Jaer en langer wachten, egter alhier niemant dewelke niet onder de Timmerlieden Gilde is durft arbeijden uit vrese van moeijte en ongelegenheijt van processen. Soo is Supplianten ootmoedigh versoeck dat U.Ed.Moog. haer gelieven te permitteren ende te autoriseren om andere vreemde Molemakers na vereijch van sake in haer werck te mogen employeren.”¹⁵

In de tijd van de Bataafse republiek werden de gilden opgeheven. Het artikel 53 der Staatsregeling van 1798 vermeldt daarover het volgende:

“Bij de aanneming der Staatsregeling, worden vervallen verklaard alle Gilden, Corporatie of Broederschappen van Weeringen, Ambagten of Fabrieken.”

En door dat besluit werd, na ruim drie eeuwen daarin door het gildesysteem beperkt te zijn, het voor elke burger mogelijk een eigen bedrijf te beginnen.

Uithuizen, 30 maart 2006

Gebruikte bronnen en literatuur

RHC Groninger Archieven
Groninger Museum voor Stad en Lande *De Groningse Gilden*. 1967
M. Beekhuis *De Gilden Groninger Volksalmanak 1841, 1842, 1843*
P. J. Blok *Raad en gilden te Groningen Groninger Volksalmanak 1895*
Joop van Campen *Het gilde van de goud- en zilversmeden*. Met uitgebreide literatuuropgave
<http://www.ngvgroningen.nl>

Noten

1. De Gezworenen of Zworen Meente vormden een soort volksvertegenwoordiging die bij belangrijke zaken door Burgemeesters en Raad werden geraadpleegd.
2. Registers van de gildenrollen, tg.nr. 1325, nr. 7.
3. Geadmitteert - aangesteld.
4. Carolus gulden - Gouden en zilveren munt van Karel V ter waarde van 20 stuiver; het goudstuk met de geharnaste keizer ten halven lijve, werd ingevoerd in 1521; het gelijkwaardige zilverstuk met borstbeeld van de keizer in 1543. Ook nadat de gouden en zilveren munten van dit type niet meer geslagen werden, bleef de naam Carolus gulden nog lang in gebruik ter

aanduiding van de rekeneenheid van 20 stuiver, weldra gewoonlijk gulden genoemd. (Dr. Enno van Gelder *De Nederlandse munten*.)

5. Brabantse stuiver. Dit is de stuiver van de Bourgondische Nederlanden, een algemeen geldend betaalmiddel in de 17e eeuw.
6. Ledder en barvegeldt. Het entreegeld; nieuwe leden waren verplicht een bepaald bedrag te betalen voor de vertering tijdens de eerste vergadering waarin men werd aangenomen.
7. Bodeambt. Het jongste, dus pas toegetreden lid was verplicht het ambt van bode - een soort loopjongen die mededelingen moest rondbrengen, etc. - te vervullen. Hij bleef dit ambt houden tot er een ander nieuw lid die functie over nam.
8. Poena - boete.
9. Appliceren - opleggen, toepassen.
10. Reventer, reeftter, refter - eetzaal.
11. Suijmachtigh - verzuimen.
12. Gebreuckt - beboet.
13. Beune - zolder.
14. Geïnsereert - plaats geven, invoegen.
15. Resoluties van de raad van de stad Groningen, tg.nr. 740.

Dit artikel is verschenen in 'Molinologie', TIMS, nr. 25, 2006, pag. 19 t/m 23, met 1 illustratie, eveneens verschenen in 'De Nieuwe Zelfzwichter', jrg. 10, no. 2, juni 2006, pag. 3 t/m 7, met 2 illustraties en in de bladen van de 'Vrienden van de Stad Groningen', nr. 50 pag. 8-10, met 2 illustraties en nr. 51, pag. 8-10, met 2 illustraties.

Deze pagina is onderdeel van de homepage van B. D. Poppen.

<http://www.bdpoppen.nl>